

Rodna neravnopravnost: perspektive romskih zajednica

Bilten Atlantske inicijative

Bilten Atlantske inicijative
TEMA br. 2 Rodna neravnopravnost:
perspektive romskih zajednica

Autorice

Maida Ćehajić-Čampara, Bojana Jovanović,
Fana Delija i Jadranka Miličević

Urednice

Maida Ćehajić-Čampara i Majda Halilović

Lektura

Zina Lakić

Prelom

Sanin Pehlivanović

Izradu biltena podržala je Švedska ambasada u Bosni i Hercegovini.

Mišljenja, zaključci i preporuke izneseni u biltenu predstavljaju isključivo stajališta autora i autorica
i ne odražavaju nužno službene stavove Vlade Kraljevine Švedske.

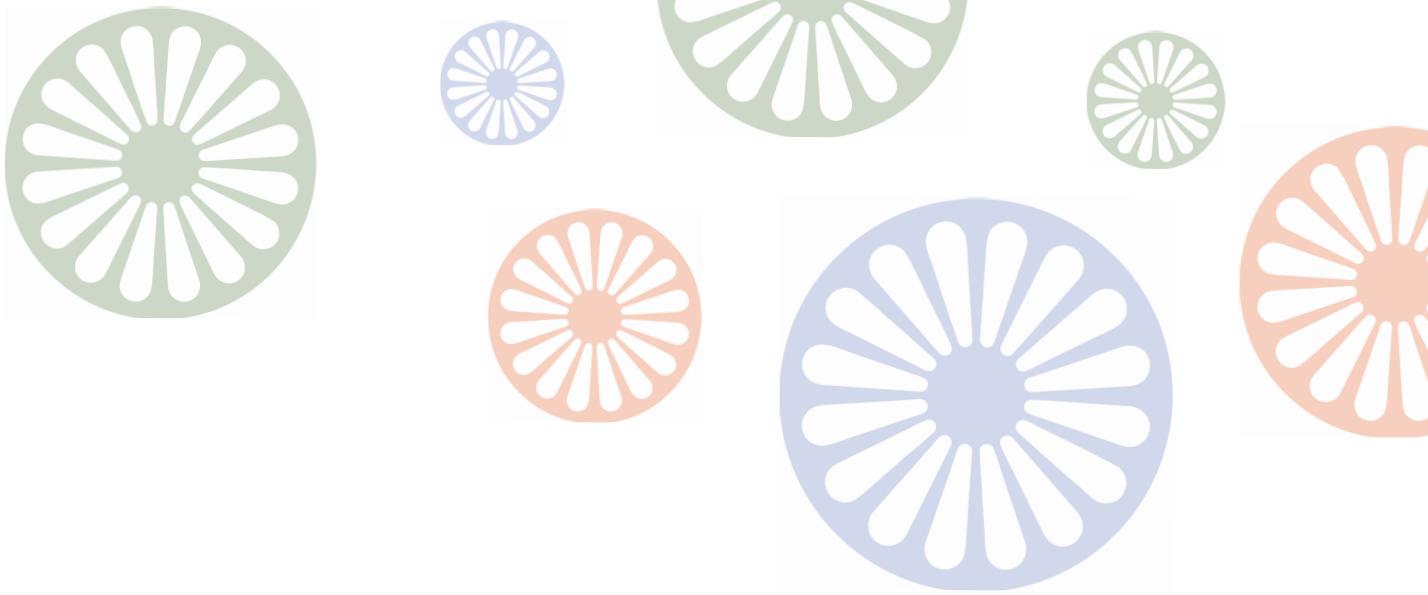
Bilten Atlantske inicijative

TEMA br. 2 Rodna neravnopravnost: perspektive romskih zajednica

Septembar 2022.

SADRŽAJ

UVOD	7
1. STAV ROMA I ROMKINJA PREMA RADU POLICIJE I PRAVOSUĐA U BOSNI I HERCEGOVINI U PREDMETIMA RODNO ZASNOVANOG NASILJA	9
1.1. Položaj Romkinja u Bosni i Hercegovini.....	9
1.2. Rezultati provedenog istraživanja.....	11
1.3. Stav Roma i Romkinja prema radu policije	12
1.4. Stav Roma prema radu pravosudnih institucija u Bosni i Hercegovini	13
1.5. Prijave i procesuiranje nasilja u porodici i seksualnog nasilja	14
2. DJEĆIJI BRAKOVI U BOSNI I HERCEGOVINI	15
2.1. Dijete i njegova prava	15
2.2. Dječiji brakovi.....	16
2.3. Šta kažu brojke?.....	17
2.4. Logično se postavlja pitanje zašto ta djeca ostaju bez zaštite.....	17
2.5. Šta to može da uzrokuje dječiji brak?	18
2.6. Djevojčica, majka... žrtva	19
2.7. Da li su sva djeca jednaka?	20
3. UGOVORENI DJEĆIJI BRAKOVI U CRNOJ GORI - KROZ TEORIJU I PRAKSU	21
3.1. Karakteristike i rasprostranjenost dječijih brakova i vanbračnih zajednica na globalnom i nacionalnom nivou	21
3.2. Postupanje nadležnih institucija	23
3.3. Analiza podataka o broju prijavljenih, optuženih i osuđenih lica za krivična djela u vezi sa ugovorenim dječijim brakom (nedozvoljen brak) za 2020. godinu u Crnoj Gori	23
3.4. Kratka analiza dva prijavljena slučaja	24
3.5. Dijelovi isповijesti žrtava dječijeg ugovorenog braka:.....	25
4. PRISTUP PRAVDI ZA ROMKINJE ŽRTVE NASILJA U PORODICI ILI SEKSUALNOG NASILJA	26
4.1. Višestruka diskriminacija Romkinja.....	26
4.2. Ženske perspektive – iskustva rada u romskim zajednicama.....	26
4.3. Pristup pravdi za Romkinje žrtve nasilja u porodici ili seksualnog nasilja	27
BIOGRAFIJE	31

1. UVOD

Prema rezultatima popisa iz 2013. godine 12.583 osobe u Bosni i Hercegovini (u nastavku teksta: BiH) izjasnile su se kao Romi/Romkinje, dok su se 252 osobe identifikovale kao "bošnjački Rom", "Ciganin", "muslimanski Rom", "bijeli Rom" itd. Dvanaest osoba izjasnilo se kao Egipćani.¹ Ipak, procjene o broju Roma koji žive u BiH se ne podudaraju s podacima popisa, te Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine procjenjuje da u državi živi najmanje 25.000 do 30.000 Roma.

Međunarodne i lokalne nevladine organizacije u BiH više od dvadeset godina izvještavaju o sistemskoj, višestrukoj i višegeneracijskoj institucionalnoj, socijalnoj i društvenoj isključenosti romske populacije, što ima snažne posljedice na kvalitetu života velikog broja Roma i Romkinja u BiH.² Romi se susreću s visokom stopom nezaposlenosti (zaposlenost Roma i Romkinja u institucijama i javnim preduzećima je zanemariva), lošim stambenim uslovima i višestrukom diskriminacijom u političkoj reprezentaciji i pristupu socijalnim i zdravstvenim ustanovama. Izuzetno mali broj Roma radi u policiji i pravosudnim institucijama, dok se samo jedna sutkinja u Bosni i Hercegovini izjašnjava kao Romkinja.³

Nije zvanično utvrđeno koliko Roma i Romkinja u BiH ne posjeduju lične dokumente, što za posljedicu ima ograničenje pristupa građanskim, političkim, socijalnim, ekonomskim i kulturnim pravima. Romi nailaze na brojne prepreke u ostvarenju pristupa osnovnom i srednjem obrazovanju, što je uzrokovano višedecenijskim pasivnim odnosom prema školovanju romske djece umjesto proaktivnim inkluzivnim pristupom. Školovanje romske djece i mladih dodatno je otežano zbog loših ekonomskih prilika Roma, ali i zbog individualne i institucionalne diskriminacije u sistemu obrazovanja.

Istraživanja provedena u BiH tokom protekle decenije pokazala su da patrijarhalni stavovi i niži stepen obrazovanja Romkinja u odnosu na sunarodnjake muškog spola povećavaju izloženost Romkinja nasilju i diskriminaciji i unutar i van svojih zajednica. Ženske romske organizacije rade na prevazilaženju ovih stavova i na ekonomskom jačanju Romkinja, što postepeno daje rezultate u bh. društvu.

Atlantska inicijativa uz podršku Ambasade Kraljevine Švedske provodi višegodišnji projekat "Rod i pravosuđe", koji putem istraživanja, edukacije, zagovaranja te rada s institucijama i civilnim društvom radi na jačanju rodne ravnopravnosti. U razmatranju rodnih neravnopravnosti Atlantska inicijativa prepoznaje interseksionalnost, odnosno duboke neravnopravnosti koje nastaju ne samo zbog rodnih karakteristika već zbog kombinacije rodnih, ekonomskih, nacionalnih te političkih nepovoljnih prilika kojima su Romkinje u BiH i na cijelom Zapadnom Balkanu izložene. Projekti usmjereni na rodnu ravnopravnost i

1 Popis 2013, Etnička/nacionalna pripadnost, vjeroispovijest, maternji jezik. Pristupljeno 8. aprila 2017. godine: <http://www.popis.gov.ba/popis2013/knjige.php?id=2>, Civil Right Defenders, Obrub anticiganizma_ 2018, str. 5.

2 Smatra se da se izraz Romi upotrijebljen u muškom gramatičkom rodu u ovom tekstu odnosi bez diskriminacije i na žene Romkinje.

3 Podatak datira iz 2019. godine.

društvenu inkluziju često su u prošlosti izostavljali ciljani rad s Romima i Romkinjama, te su nedovoljno uključivane perspektive i potrebe Roma i Romkinja u ovim projektima.

Atlantska inicijativa je 2020. godine provela istraživanje o sigurnosti Roma u BiH, te se u tom istraživanju, čiji prikaz daje Maida Čehajić-Čampara u prvom poglavlju biltena, ukazala potreba za dodatnim radom na jačanju povjerenja između institucija pravosuđa i sigurnosti s romskim zajednicama. Bojana Jovanović, programska direktorica Udruženje građana za promociju obrazovanja Roma "Otaharin", u drugom poglavlju biltena problematizira uzroke dječijih brakova, toksično-patrijarhalne obrasce koji omogućavaju porodicama da djecu iskoristavaju na ovakav način, čime ukazuje na to da bez obzira na principe, konvencije i zakone romska djeca nisu jednaka ni u društvu ni pred zakonima namijenjenim da štite djecu.

Dječiji brakovi su fenomen i mehanizam kojim se krše i dječija i ženska prava, i autorica Fana Delija, direktorica Centra za romske inicijative iz Crne Gore, za ovaj bilten piše o dječijim brakovima u romskim zajednicama u Crnoj Gori iz istraživačke ali i lične perspektive osobe koja pruža direktnu podršku djevojčicama i dječacima žrtvama. Tekst pokazuje razmjere problema ali i nemoć kada se aktivisti suoče s predrasudama u sistemu i pasivnom odnosu onih čija je dužnost da štite djecu. Jadranka Miličević, izvršna direktorica Fondacije CURE i dugogodišnja aktivistica za ljudska prava, mirovnjakinja i pionirka borbe za ženska prava u BiH, daje osvrt na politike namijenjene unapređenju položaja Roma u BiH, ali i na iskustva u procesu traženja zaštite. Poglavlje koje je pripremila Jadranka Miličević daje i niz preporuka za unapređenje odnosa institucija, ali i cijelog društva prema Romima i Romkinjama.

Biltenom koji se nalazi ispred Vas pokušalo se uputiti na temeljne probleme pristupa Roma/Romkinja institucijama sigurnosti i pravosuđa u BiH te ukazati na neophodnosti bliže saradnje institucija i romskih nevladinih organizacija. Naročito je značajno raditi na osnaživanju Romkinja da prijave nasilje i dobiju podršku nakon prijave nasilja kako bi se krug nasilja prekinuo i kako bi se sistemski odgovorilo na probleme nasilja nad Romkinjama, što uključuje i dječije brakove.

1. STAV ROMA I ROMKINJA PREMA RADU POLICIJE I PRAVOSUĐA U BOSNI I HERCEGOVINI U PREDMETIMA RODNO ZASNOVANOG NASILJA

Sažetak istraživanja

Maida Čehajić-Čampara, Atlantska inicijativa

U periodu od aprila do juna 2020. godine Atlantska inicijativa je u saradnji s romskim organizacijama provela istraživanje "Pristup i povjerenje Roma u institucije sigurnosti i pravosuđa u Bosni i Hercegovini".⁴ Istraživanje pokazuje stavove romske populacije o pristupu i povjerenju Roma u institucije sigurnosti i pravosuđa u BiH te osigurava uvid u probleme s kojima se susreću Romi i Romkinje u kontaktu s policijom i pravosudnim sistemom.

Polazeći od rezultata istraživanja, predložene su preporuke za unapređenje položaja Roma u BiH koje je neophodno provesti kako bi se osiguralo povjerenje i saradnja između romske populacije i institucija BiH, te su identificirane prepreke u izgradnji povjerenja Roma u sigurnosne i pravosudne institucije. Kroz multisektorske edukacije održavane tokom 2021. i 2022. godine, a koje su uključile policiju, pravosuđe, centre za socijalni rad i romske organizacije, zaključeno je da je potrebno raditi na jačanju odgovornosti i podsticanju bosanskohercegovačkih institucija da omoguće bolji i ravnopravniji pristup Roma i Romkinja institucijama sigurnosti i pravosudnom sistemu.

Metode koje su primjenjene u istraživanju uključuju analizu važećih domaćih i međunarodnih propisa, analizu postojeće literature i provedenih istraživanja te prikupljanje podataka putem polustrukturiranih i strukturiranih intervjua s Romima/Romkinjama i predstavnicima/cama pravosudnih institucija u Bosni i Hercegovini.

1.1. Položaj Romkinja u Bosni i Hercegovini

Istraživanje je pokazalo da se Romkinje nalaze u nepovoljnijem položaju u odnosu na muškarce Rome, što je posljedica niskog stepena obrazovanja, patrijarhalne tradicije, nezaposlenosti, rodno zasnovanog nasilja i višestruke systemske diskriminacije. Osim toga, neravnopravnosti Romkinja u bh. društvu prepoznate su kasnije u odnosu na ostalu populaciju. Zbog predrasuda unutar sistema institucije se nisu bavile promje-

4 Pristup i povjerenje Roma u institucije sigurnosti i pravosuđa u Bosni i Hercegovini, Maida Čehajić-Čampara, Lejla Arnaut i Nejra Veljan, Atlantska inicijativa, Sarajevo, 2021.

nom svijesti u romskim zajednicama niti dekonstrukcijom kulturoloških praksi koje su štetile Romkinja-ma. Zbog toga još uvijek veliki broj Romkinja ostaje uskraćeno čak i za osnovno obrazovanje, što utiče na ostvarivanje prava na rad, ekonomsku neovisnost, socijalnu sigurnost i zdravstveno osiguranje.

Istraživanja⁵ pokazuju da žene u romskim zajednicama često rade najteže poslove, što negativno utiče na njihovo zdravlje i životni vijek. Izloženost nasilju u porodici, maloljetničkim brakovima i seksualnom uznemiravanju problemi su s kojima se susreću Romkinje, a na koje adekvatan odgovor ne daju institucije sigurnosti i pravosuđa, nerijetko "pravdajući" nezakonita postupanja prema ženama i djevojčicama "romskim načinom života". Navedeni stavovi, koji su prevladavali u prošlosti i određivali postupanja profesionalaca u određenim situacijama, obeshrabrilu generacije Romkinja da prijave nasilje i traže zaštitu od institucija. Institucionalne i društvene predrasude prema Romkinjama i Romima te ideje i pogrešne koncepcije o životu u romskim zajednicama, kao i to što je zapravo Romima potrebno za istinsko socijalno uključivanje u bh. društvo ima veliku ulogu u daljnjoj viktimizaciji Roma. Romkinje su marginalizirane u široj zajednici kao pripadnice romske manjine, dok su u svojoj porodici marginalizirane kao žene, i ove višestruke neravnopravnosti često su zanemarene ili prihvaćena kao dato stanje.⁶

Romkinje su također često žrtve medijskog senzacionalizma. Kada se piše o obrazovanim Romkinjama, koriste se pojednostavljene sintagme, poput "jedina visokoobrazovana Romkinja", što upućuje na posmatranje Romkinja koje se obrazuju kao društvenih izuzetaka, čime se samo postiže ojačavanje već postojećih predrasuda. O Romkinjama se često piše i u kontekstu seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, ali i povezujući ih s populističkim događajima poput izbora ljepote i romskih svadbi.⁷ Rijetko u medijima vidimo napore usmjerene na promjenu narativa prema Romima koji osuđuju društvene i institucionalne prakse koje zanemaruju potrebe i prava i u kojima hiljade bosanskohercegovačkih Roma živi u najdubljem i višegeneracijskom siromaštvu i bez pristupa zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti.

Država nema pouzdane statističke podatke ili studije o nasilju u porodici nad Romkinjama. Međutim, prema istraživanju iz 2003. godine provedenom na području Zenice 33% Romkinja izjavilo je da ih je partner dugotrajno i višestruko zlostavljaо, u odnosu na 24% neromkinja.⁸ Ovakav odnos prema nasilju nad Romkinjama još je jedan pokazatelj zanemarivanja prava i potreba Romkinja, naročito uzimajući u obzir da bh. društvo više od dvadeset godina intenzivno radi na ostvarivanju zakonskih, sistemskih i društvenih promjena koje trebaju dovesti do ozbiljne zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja.

Naročito veliki problem kada je riječ o položaju Romkinja predstavljaju maloljetnički i prisilni brakovi. Rezultati objavljeni u MISC4 anketi iz 2013. godine ukazuju da je više od jedne trećine Romkinja u dobi od 15 do 19 godina trenutno vjenčano. Oko 15 posto Romkinja u dobi od 20 do 49 vjenča se prije petnaeste godine, a 48 posto prije osamnaeste godine. Procent udatih žena je bio veći kod onih bez formalnog obrazovanja (53%) u poređenju sa ženama koje imaju srednje i visoko obrazovanje (20%).⁹

Temeljni razlog koji utiče na Romkinje da ne govore o rodno zasnovanom nasilju van svojih zajednica, pored nepovjerenja u institucije sistema, jeste i osjećaj stida i straha zbog duboko ukorijenjenog osjećaja da je za nasilje isključivo kriva i odgovorna sama žena.¹⁰ Također, kao razlog žene su navodile siromaštvo, jer, kako su istakle, nemaju novaca za advokate, i, konačno, zato što smatraju da njima jednostavno nema pomoći.¹¹ Govoriti otvoreno o nasilju unutar zajednice koja je već diskriminirana u društvu te prijavljivati partnere i porodice koje vrše nasilja doživljava se kao izdaja i dodatno urušavanje te zajednice, pa je stoga progovoriti unutar tog konteksta o nasilju posebno teško.

5 Vlada Crne Gore, Ministarstvo pravde, Socio-ekonomski položaj Roma i Egipćana u Crnoj Gori, Podgorica 2020. Više na: <https://www.gov.me/dokumenta/ac3e91ce-6f24-4aad-b648-70d51de2559e>

6 Atlantska inicijativa, *Priručnik za razmatranje krivičnog djela silovanja u sudskej praksi u Bosni i Hercegovini*, 2019.

7 Moj glas odjekuje..., Fondacija Cure, 2015.

8 Atlantska inicijativa, *Izvještaj o istraživanju: Sigurnosne potrebe i problemi Roma u Bosni i Hercegovini*, 2015.

9 Etrafika, <http://www.etratika.net/drustvo/38949/prisilni-brakovirealnost-bh-drustva>, 2016.

10 Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini, 2010.

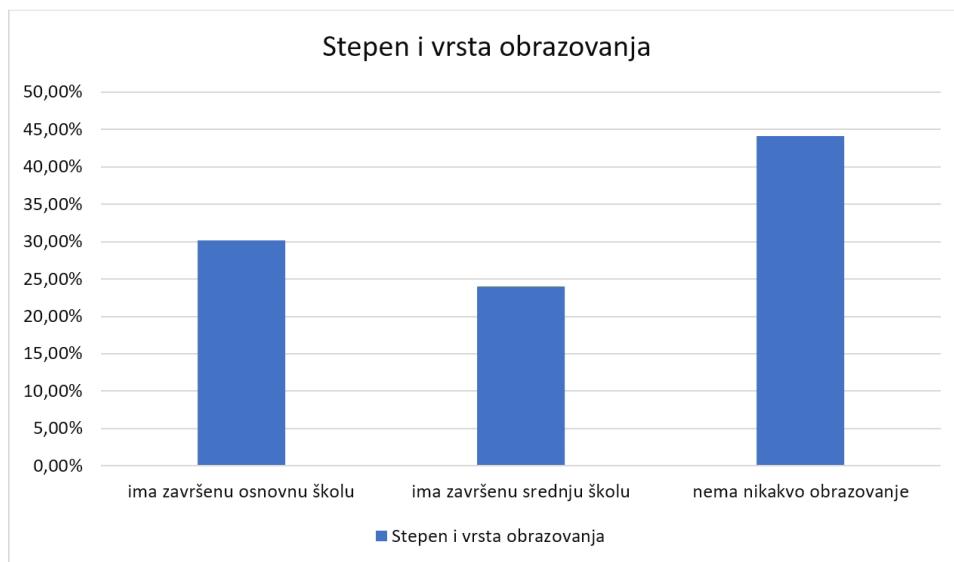
11 Isto.

Nejednak odnos institucija prema rodno zasnovanom nasilju nad Romkinjama također ukazuje na predrasude koje se ogledaju kroz odnos policije i pravosuđa u slučajevima u kojima su žrtve Romkinje. Mali je broj slučajeva u kojima su nasilnici osuđeni zbog počinjenog nasilja nad Romkinjama, i to isključivo u slučajevima silovanja ili nanošenja izrazito teških i po život opasnih tjelesnih povreda.¹² U Priručniku za razmatranje krivičnog djela silovanja u sudskej praksi u Bosni i Hercegovini¹³, koji je objavila Atlantska inicijativa 2019. u saradnji s grupom sudija, adresirano je pitanje predrasuda prema Romima i Romkinjama kad je riječ o krivičnom djelu silovanja. Iako za ovo istraživanje nismo ustanovili koje presude se odnose na Rome, istraživanja iz Hrvatske pokazuju da je i pravosuđe podložno predrasudama prema Romima koje su prisutne u općoj populaciji. Istraživanja o rodnim predrasudama potvrđuju da, iako je objektivnost ideal kojem teže nosioci pravosudnih funkcija, samo posvećen rad na prevazilaženju predrasuda može osigurati potpunu nepristranost.

1.2. Rezultati provedenog istraživanja

Istraživanjem koje je Atlantska inicijativa provela u 2020. godini obuhvaćeno je 136 Roma/Romkinja iz različitih dijelova BiH, od kojih je 99 muškaraca (72,8%) i 37 žena (27,2%). Istraživanje na terenu provodili su istraživači Romi kojima je omogućen pristup u romske zajednice i koji uživaju povjerenje u zajednicama. Metodologija i metode istraživanja predstavljaju zajednički rad Atlantske inicijative i Romskog informativnog centra Kali Sara. Proporcionalno veći broj muškaraca ukazuje na veću angažiranost Roma u javnom životu i predstavljanju zajednica, kao i na činjenicu da se Romkinje često ne pitaju za mišljenje i da se njihovo mišljenje rjeđe uvažava. Upitnike su uglavnom ispunile osobe starosne dobi do 49 godina života, iako je dio ispitanika/ca, odnosno 17,6%, bio u dobi iznad 50 godina života. Varijacije u dobi ispitanika bile su od ključne važnosti za dobijanje sveobuhvatnog uvida u stavove romske populacije. Na pitanje o etničkoj pripadnosti jedna osoba se izjasnila da je Bosanc i Hercegovac, dok su se tri osobe izjasnile kao Bošnjak/Bošnjakinja. U svrhu dobijanja uvida u stavove pravosudne zajednice u pogledu pristupa pravdi Roma/Romkinja intervjuirano je sedam sudija/sutkinja iz tri različita grada BiH.

Od 136 ispitanika/ca ukupno 133 je odgovorilo na postavljeno pitanje o stepenu i vrsti obrazovanja: 30,14% ima završenu osnovnu školu, 24% srednju školu, dok nijedan ispitanik nema završeno obrazovanje više od srednje škole; 44,1% ispitanika/ca nema nikakvo obrazovanje.

12 rightsforall.ba, Izvještaj o nasilju u porodici nad Romkinjama u Bosni i Hercegovini.

13 Priručnik za razmatranje krivičnog djela silovanja u sudskej praksi u Bosni i Hercegovini, Ivanka Marković..., Atlantska inicijativa, Sarajevo, 2019.

1.3. Stav Roma i Romkinja prema radu policije

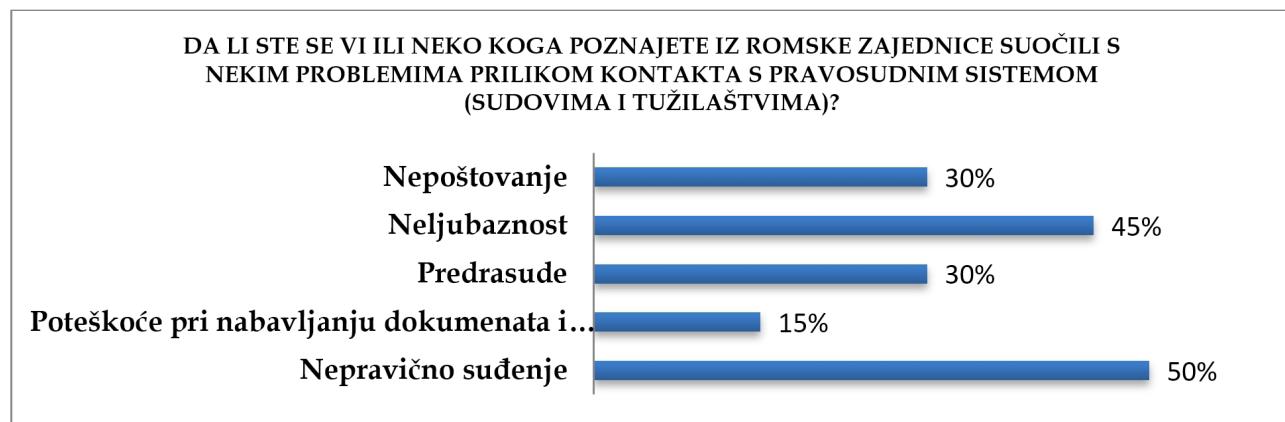
Istraživanje je ukazalo da su sigurnosni problemi s kojima se suočavaju Romi/Romkinje u BiH nerijetko bazirani na antiromskim stavovima i duboko ukorijenjenoj rasnoj diskriminaciji. Napadi na romska naselja u BiH nisu rijetka pojava i uglavnom su usmjereni na Rome/Romkinje koji žive u romskim naseljima na deponijama i na Rome koji prosjače ili sakupljaju sekundarne sirovine.

Policija bi trebala biti prva instanca kojoj bi se Romkinje i Romi trebali obratili u slučajevima ugrožavanja vlastite i/ili sigurnosti svoje porodice ili zajednice, međutim veliki dio ispitanika smatra da policija Rome tretira drugačije u odnosu na ostatak populacije. Romi se žale da ih policija često u primarnom kontaktu diskriminira i da ih ne smatraju vjerodostojnim svjedocima: ***Kad nazovem, pitaju šta je bilo i kažu kako stalno probleme pravimo i džaba zovemo.*** Romkinje navode da im policija oduzima robu koju prodaju na pijacama, što ih naročito ekonomski pogađa: ***Ne ganjaju prave kriminalce, nego nama uzimaju,*** navela je jedna od intervjuiranih Romkinja.

Na pitanje koliko su zadovoljni ili nezadovoljni odnosom policije prema Romima skoro polovina ispitanika je odgovorila da su zadovoljni radom policije. Međutim, više od polovine ispitanika odgovorilo je da su veoma nezadovoljni ili nezadovoljni ophođenjem policije prema Romima. Više od polovine Roma/Romkinja navelo je da su doživjeli ***neljubaznost*** u kontaktu s policijom: ***"Kada se obraćam policiji za neki problem, oni imaju neki govor koji je negativan i ne saslušaju me do kraja; drskost i otresitost."***

Drugi ispitanik je naveo:

Kada nam se obraćaju kao da smo najopasniji kriminalci i lopovi iako nismo pogriješili ili uradili to krivično djelo ili prekršaj. Kažnjavaju kada su Romi u pitanju, a kada se sukobe s neromima to prolazi kao opomena.

Poseban segment istraživanja posvećen je ponašanju policije prema žrtvama porodičnog nasilja. Indikativno je izjava jedne ispitanice koja je više puta prijavljivala porodično nasilje: ***"Stalno zoveš i nećeš izjave da potpišeš.' Ne shvataju da me čovjek tuče i da me strah potpisati."***

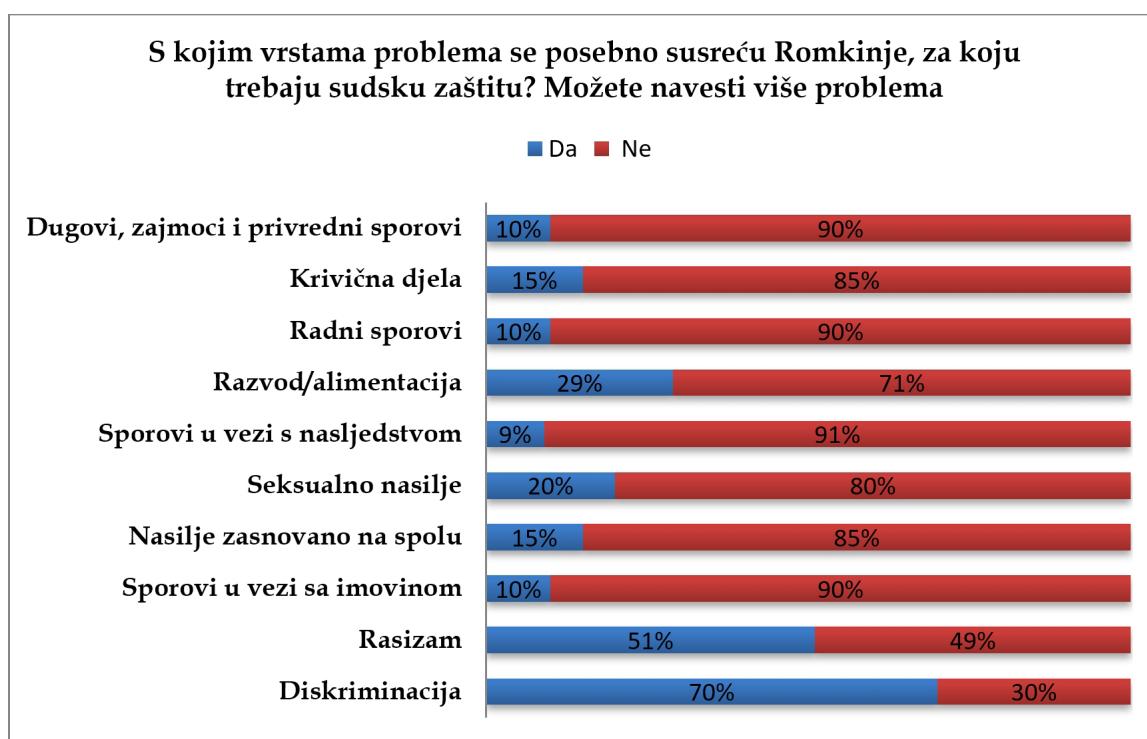
Jačanje kapaciteta policije da razumije specifičnosti problema diskriminacije i nasilja nad Romkinjama segment je kojem je neophodno unapređenje. Navedeno se odnosi prije svega na razumijevanje problematike nasilja u porodici i provedbu zaštitnih mjera u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, prepoznavanje maloljetničkih brakova, trgovine ljudima i seksualnog nasilja.

Za Rome najveći problem predstavlja nepovjerenje policije u navode Roma koji prijave krivično djelo, neadekvatno reagiranje policije po prijavama i neprofesionalno ponašanje policijskih službenika.

1.4. Stav Roma prema radu pravosudnih institucija u Bosni i Hercegovini

Ukupno 64% ispitanika/ca smatraju da nisu jednaki pred zakonom i da nisu ravnopravno tretirani kao ostatak populacije. O niskom stepenu povjerenja Roma u pravosudni sistem govori nam podatak istraživanja da samo tri posto ispitanika/ca ima povjerenje u pravosuđe. Čak 41% ispitanika/ca izjasnilo se da nemaju povjerenje, a 51% je navelo da donekle imaju povjerenje u nepristranost pravosuđa. Kada je riječ o ispitanicima/cama koji/e su imali/e iskustva s pravosudnim organima, tek svaki pet Rom/Romkinja je zadovoljan/na odlukom suda, dok trećina odluku smatra nepravičnom.

Istraživanje pokazuje da se Romi obraćaju pravosudnim institucijama uglavnom zbog diskriminacije i rasizma, razvoda braka i plaćanja alimentacije, krivičnih djela, seksualnih delikata i nasilja zasnovanog na spolu.

Grafikon 1. Zbog čega se najčešće obraćate pravosudnim institucijama

O preprekama i predrasudama s kojima se susreću u sudskim procesima ispitanici su navodili različite odgovore, među kojima izdvajamo:

- Da lažemo, često nam to govore. Ubjeđivanje da ne idemo na sud. Pokušavaju sve da mi ne prijavimo nekog od njihovih.
- Kada hoćemo da prijavimo diskriminaciju, policija ne vjeruje da se to desilo.
- Ma i ne vjeruju kada nešto prijaviš. Njihov dolazak i postupanje prema nama je najveća prepreka. Kao divlji zapad je kad dođu kod nas. Par njih kao šerifi ulaze u naselje.
- Nedostatak novca za advokata. I kada tužiš i dokažeš uz svjedoček diskriminaciju, optuženi prođe sa uvjetnom osudom.

Većina ispitanika (64%) ističe da besplatna pravna pomoć nije dovoljno dostupna Romima. Razlozi za to su neinformiranost i nedovoljni naporci institucija da informiraju Rome o mogućnostima besplatne pravne pomoći, ali i činjenica da brojni Romi i Romkinje nemaju dovoljan nivo informatičke pismenosti i pristup informatičkim uređajima da bi mogli tražiti informacije i podršku u skladu s mogućnostima koje pruža sistem.

O tome koliko su izvori informacija poput zakona, propisa, presuda i formulara u sudovima dostupni ocjena većine ispitanika (67,6%) je da nisu dostupni na jezicima manjina ili prilagođeni potrebama osoba s invaliditetom. U skladu sa stavovima ispitanika, faktori koji bi mogli uticati na unapređenje pristupa Roma i Romkinja pravosudnim institucijama primarno se odnose na unapređenje znanja o pravima i zakonima u romskim zajednicama. Ispitanici su istakli da je neophodna i edukacija sudija i tužilaca o specifičnim potrebama i uslovima unutar romskih zajednica.

1.5. **Prijave i procesuiranje nasilja u porodici i seksualnog nasilja**

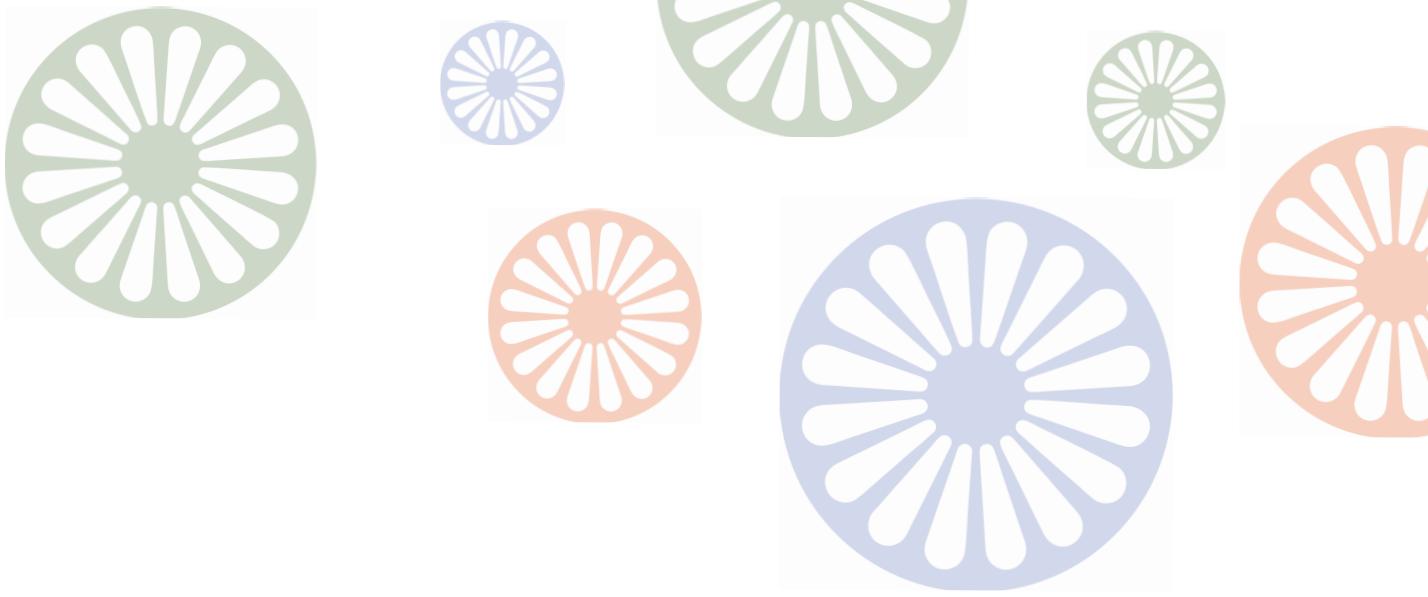
Nasilje u porodici jedan je od najvećih društvenih problema s kojima se tokom životnog vijeka suočava većina žena. Pitanje višestruke diskriminacije Romkinja usko je povezano s pitanjima spola, rase, imovinskog i socijalnog položaja.¹⁴ Upravo ta višestruka i višegeneracijska socijalna isključenost utiče ne samo na pojavu nego i na toleriranje različitih oblika nasilja nad Romkinjama.

Razlog za neprijavljanje porodičnog nasilja u romskim zajednicama, prema odgovorima ispitanika/ca, prije svega je strah od nasilnika. Smatraju da je reakcija policije neadekvatna i da se procesuiranje i rješavanje slučajeva nasilja odvija sporo. Četvrtina ispitanika/ca smatra da žrtve nemaju povjerenja u sistem, da imaju osjećaj sramote i da nemaju mogućnost da se fizički zaštite od nasilnika. *Prijavljeno je nekoliko slučajeva, ali ubrzo osoba koja prijavi nasilje u porodici povlači izjavu jer se plaši da institucije neće brzo reagovati, te se ne osjeća sigurnom.*

Više od polovine ispitanika/ca smatra da Romkinje ne prijavljuju seksualno nasilje zbog osjećaja sramote; četvrtina ispitanika dijeli mišljenje da je razlog neadekvatna reakcija službi zaštite te da Romi/Romkinje nedovoljno poznaju zakon.

Istraživanje je pokazalo da je evidentno nepovjerenje Roma/Romkinja u policiju i pravosuđe, što je posljedica opće izoliranosti i marginalizacije romskih zajednica te ukorijenjenih predrasuda kod zaposlenih u policiji i pravosudnim institucijama. Navedeno se evidentno odražava na sigurnost Roma/Romkinja širom Bosne i Hercegovine i ima za posljedicu strah kod Roma/Romkinja da prijave policiji slučajeve kada su sami ili neko u njihovom okruženju žrtva nasilja.

14 Erickson, J. *Reflections on fieldwork with Romani women*. Oregon University, 2003.

2. DJEĆIJI BRAKOVI U BOSNI I HERCEGOVINI

Piše: Bojana Jovanović,
programska direktorica Udruženje građana za promociju
obrazovanja Roma "Otaharin"

"Moja baka se udala sa 15..."

Iako živimo u 21. vijeku, svako od nas još nosi u porodičnom sjećanju priču o nekoj baki, tetki, komšinci koja se udala sa 15 godina. Ako se u kolokvijalnom govoru i dotaknemo tih priča, odmahnućemo rukom i biti potpuno ubijedjeni da su takvi događaji atavizam iz prošlosti, da su se dječiji brakovi dešavali davno prije našeg vremena i da smo sada mnogo više osviješteni i razumni. Mi smo među prvim generacijama i srećnicima/cama koji/e žive u eri univerzalnosti ljudskih prava.

Nažalost, brojke nas demantuju. Podaci koje iznosi UN Women¹⁵, specijalizovana agencija UN-a za unapređenje ravnopravnosti polova i osnaživanje žena, navode da u ovom trenutku na svijetu živi 750 miliona žena koje su stupile u brak ili zajednice života slične braku prije svoje osamnaeste godine.

Posljedice ranog braka za djevojčice koje nisu dostigle zrelost za stupanje u brak mogu biti dalekosežne i utiću ne samo na njihovo lično zdravlje nego i na kvalitet života njihovih porodica, kao i na cijelu društvenu zajednicu.

2.1. Dijete i njegova prava

Zaštita dječijih prava je civilizacijska tekovina. Ona ukazuju da smo kao čovječanstvo dostigli određeni civilizacijski stepen razvoja koji nam kao prioritet stavlja neophodnost da zaštitimo one članove društva koji su najranjiviji.

Djeca nisu vlasništvo svojih roditelja ni države, niti su bespomoćna bića koja su tu samo da budu predmet dobroćinstva. Djeca su subjekti prava, a roditelji, društvena zajednica i vlasti su dužni da im pomognu da svojim pravima pristupe. S obzirom na to da su djeca ljudska bića u razvoju, ona su samim tim posebno ranjiva, mnogo više nego odrasli, na posljedice siromaštva, loših stambenih uslova, loše ishrane, nedo-

15 <https://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>

statne zdravstvene njege. Sve navedeno utiče na budućnost djece, a samim tim i na budućnost društva u kome ta djeca žive.

Iako je Konvencija UN-a o pravima djeteta usvojena 20. novembra 1989. godine s ciljem da se djeci omogući da dostignu svoj puni potencijal i jedan je od međunarodnih dokumenta koji ima najviše ratifikacija, i dalje su mnoga djeca uskraćena za pristup tim garantovanim pravima i nisu u mogućnosti da žive život dostojan djeteta. Ukoliko roditelji nemaju kapaciteta da zaštite prava svoje djece ili su oni koji ih krše, društvena zajednica je odgovorna da se stara o dobropiti djece.

Nažalost, jedan od čestih oblika kršenja dječijih prava su svakako *dječiji brakovi*.

2.2. Dječiji brakovi

Brak je zajednica života žene i muškarca. Tako kažu važeći porodični zakoni u BiH. Zvuči vrlo jednostavno, ali svi mi koji smo odrasli znamo koliko izazova nosi sa sobom brak. Onog momenta kada stupite u bračnu zajednicu dobijate potpuno novi obim odgovornosti.

Šta bi onda bio dječiji brak?

Svaki brak ili životna zajednica koja se zaključi prije osamnaeste godine života smatra se ranim brakom. U izuzetnim slučajevima zakon omogućava djeci starijoj od 16 godina da zaključe brak ukoliko za to postoje opravdani razlozi. Da bi osoba starija od 16 godina sklopila brak, mora u vanparničnom postupku da dobije dozvolu od nadležnog suda, uz detaljno utvrđivanje razloga za dozvolu zaključenja braka.

Gledajući zakonski okvir i međunarodne standarde, jasna je namjera zakonodavca da u cilju zaštite djece onemogući sklapanje braka mlađim od osamnaest odnosno šesnaest godina jer je uvažena činjenica da oni koji su mlađi od osamnaest godina nisu dovoljno fizički i emocionalno zreli da se nose sa ozbiljnim izazovima koje zajednica života koja se može i ne mora zvati brakom sa sobom nosi.

Krivično zakonodavstvo u BiH prepoznaje određene situacije u kojima je neophodno pružiti dodatnu krivičnopravnu zaštitu djeci i to definiše kroz krivična djela *Obljuba sa djetetom mlađim od petnaest godina* i *Vanbračna zajednica sa djetetom*, za koje je propisana krivična odgovornost punoljetne osobe koja živi u vanbračnoj zajednici sa djetetom mlađim od šesnaest godina.

Svaki put kada je dijete "voljno" ili nevoljno stavljen u ulogu koja ne odgovara njegovom psihofizičkom razvoju i emocionalnoj zrelosti otvara se prostor da se prava tog djeteta krše u kontinuitetu i da u konačnici ta kršenja prava djeteta izazovu ozbiljne posljedice po zdravlje i kvalitet njegovog/njenog života.

Uloga bračnog partnera/ke jedna je od uloga koja kad je djeci nametnuta ostavlja nesagledive posljedice. Dječiji brak djeci oduzima pravo na školovanje. Djevojčice i dječaci koji rano stupe u brak najčešće nisu završili ni osnovno obrazovanje i nisu spremni za ulogu roditelja, i to negativno utiče na njihov život, njihove porodice i cijelo društvo. Stupajući u brak, životi djece se drastično mijenjaju i ona se suočavaju sa problemima sa kojima ne mogu da se nose. Od njih se očekuje da preuzmu odgovornosti koje su vrlo često preteške i odraslima. Posebno su alarmantne situacije kada dijete rađa dijete. Rađajući djecu dok su još i sami djeca, oni na velika vrata ulaze u svijet odraslih za koji nisu pripremljeni. Bez obrazovanja i roditeljskih kompetencija nisu u mogućnosti da svojoj djeci omoguće uslove za pravilan rast i razvoj. Djevojčice koje stupe u dječiji brak izložene su mnogim rizicima, kao što su nasilje u porodicama i eksploracijama.

2.3. Šta kažu brojke?

Najčešće pitanje sa kojim sam se u svojoj skoro dvadeset godine dugoj karijeri rada na pitanjima dječijih i ženskih prava suočila je “koliko slučajeva?”. Da budem potpuno iskrena, za mene je i jedno dijete kojem je oduzeto djetinjstvo ozbiljan pokazatelj kako društvo može da iznevjeri djecu.

Udruženje građana za promociju obrazovanja Roma “Otaharin” se od samog osnivanja suočava sa činjenicom da su dječiji brakovi stvarnost i da se dešavaju i ovdje sasvim blizu nas. Od 2017. godine do danas nadležnim institucijama su prijavljena 23 dječija braka koja su se desila u Bijeljini. Od svih prijavljenih slučajeva samo su dvije djevojčice spašene iz dječijih brakova, ali ne prije nego što su postale majke i žrtve nasilja u porodici. Ostale djevojčice nisu bile te “sreće”. Većina njih je po sklapanju “braka” napustila BiH, a institucije naše zemlje propustile su da im pruže zaštitu. Kako bi se djeca/djevojčice i njihov najbolji interes zaštitili, neophodno je uzeti u obzir sve elemente svakog pojedinačnog slučaja u kojem dijete stupa u brak, prije svega imajući u vidu da u velikom broju slučajeva dječiji brakovi imaju elemente trgovine djecom.

2.4. Logično se postavlja pitanje zašto ta djeca ostaju bez zaštite

Opšte je prisutna predrasuda da su dječiji brakovi nešto što se dešava isključivo u romskoj populaciji. Većina institucija koje su po svojoj nadležnosti odgovorne za zaštitu djece ne ulazi dublje u analizu uzroka i posljedica dječijih brakova, a svoju nezainteresiranost pravdaju stavom da se radi o romskoj tradiciji. Ne posvećuje se dovoljno pažnje ni položaju djevojčica iz drugih marginalizovanih grupa, kao ni djevojčica koje žive u ruralnim sredinama, ali nezainteresiranost za živote djevojčica Romkinja je flagrantna.

Svi zatvaraju oči... Osnovne škole i pedagoški radnici u državi u kojoj je osnovno obrazovanje obavezno zatvaraju oči na praznu školsku klupu u kojoj je do jučer sjedila djevojčica Romkinja. Policija i centri za socijalni rad zatvaraju oči na romsku djevojčicu i/ili dječaka koji prose u gluho doba noći, pa čak i medicinski radnici okrenu glavu na drugu stranu kad pred sobom imaju djevojčicu Romkinju u poodmakloj trudnoći.

A ako ne okrenu, ako se u njima probudi savjest i osjećaj odgovornosti, i prijave? Nažalost, lako se može desiti da djevojčicu iznevjerimo i tada. Dva primjera sudske prakse, koji su predstavljeni u nastavku teksta, flagrantni su pokazatelji neadekvatnog sudskega odgovora na problem maloljetničkih brakova.

Slična situacija je i u zemljama regiona. Ne tako davno, u septembru 2019. godine Apelacioni sud u Beogradu oslobođio je krivice punoljetnu osobu za koju je utvrđeno da je imala seksualne odnose sa tri-nastogodišnjom djevojčicom iako je Krivični zakonik Republike Srbije izričit da je seksualni odnos sa osobom mlađom od 14 godina krivično djelo za koje je najmanja zaprijećena kazna pet godina zatvora.

Polazeći od činjenice da su okrivljeni i oštećena pripadnici romske nacionalne manjine, Apelacioni sud je najprije okolnosti konkretnog događaja cijenio u sklopu sociokulturoloških osobenosti navedene etničke zajednice u pogledu obrasca bračnih i porodičnih odnosa, koje se, između ostalog, odnose na rano sticanje u polne odnose i rano zasnivanje zajednice života – stoji u presudi Apelacionog suda u Beogradu.

Ovaj sud je iskaz okrivljenog, koji je naveo da je prvi put seksualni odnos sa žrtvom imao u kući njene majke, a da su poslije dva dana prešli u njegovu kuću gdje je žrtvi majka saopštila da je ona sad žena okrivljenog, tumačio kao osobnosti etničke zajednice. Sudeći po presudi i njenom obrazloženju, i sud i vještaci su bili maksimalno investirani da zaštite ljudska prava okrivljenog, ističući da je okrivljeni nevin jer je djelo učinjeno u neotklonjivoj pravnoj zabludi. Ovakvom odlukom sud, koji bi trebao da bude vrhunac pravne zaštite, postao je izvor predrasuda, stereotipa i diskriminatorskih praksi. Stvorio je presudu koja može da postane sudska praksa i na taj način uskrati djevojčicama Romkinjama zaštitu nauštrb pseudo-tradicija i predrasuda.

Šta li se desilo sa djevojčicom iz ove priče? U periodu suđenja bila je trudna, svoje prvo dijete je rodila sa 14 godina. Da li je zdrava? Da li ima čime da nahrani svoju bebu? Da li ima krov nad glavom? Da li u njenoj dječjoj glavici i srcu pravi pometnju što je tu novo ljudsko biće za koje je ona odgovorna? Niko od nas to ne zna jer je iskliznula kroz prste onih koji su bili dužni da je zaštite.

Nisu se samo beogradske sudske, pravnici i ostali ponijeli sramno. Vrlo brzo je zaštita djece, dječijeg najboljeg interesa i prava doživjela još jedan udar. Juli 2020. godine je, pored mnogobrojnih vijesti o pandemiji, donio i poražavajuću presudu Okružnog suda u Banjoj Luci. Iako je u toku suđenja utvrđeno da je prilikom sklapanja dogovorenog braka između tada trinaestogodišnje djevojčice i punoljetnog mladića došlo čak i do razmjene novca između oca djevojčice i oca mladića, sud je donio oslobođajuću presudu. Branilac oca djevojčice je za medije izjavio da je riječ o predimenzioniranom pogledu na običaje jedne etničke zajednice koji odudaraju u odnosu na običaje ostalih većinskih naroda koji žive na ovim prostorima. Branilac druge dvojice optuženih se također u svojoj strategiji odbrane služio argumentima da se u ovom slučaju radi o romskoj populaciji koja ima jasna pravila koja se baziraju na običajnom pravu starom nekoliko hiljada godina.

Kod njih je djevojka od osamnaest godina stara za brak. Ono što je tu bitno je da se tu radi o neotklonjivoj pravnoj zabludi, to što su oni učinili je nešto što su njihovi preci radili hiljade godina unazad. To je dio njihove tradicije, što nikako ne može biti kvalifikacija djela da se radi o trgovini ljudima – izjavio je advokat Vladimir Kovačević.

Modus operandi u oba slučaja je vrlo sličan i bazira se na pozivanju na romsku tradiciju i običaje zbog kojih oni koji stupe u seksualne odnose, sklope brak i/ili čak budu odgovorni za trudnoću trinaestogodišnjih djevojčica, kao što je bio slučaj iz Beograda, nisu krivično odgovorni jer se radi o tobožnjoj neotklonjivoj pravoj zabludi.

Poznajući hijerarhiju pravnih propisa u BiH, neprihvatljivo je da tradicija i običajno pravo budu stavljene iznad međunarodnih standarda zaštite ljudskih prava, Ustavom zagarantovanih prava, a napisljektu i važećih pozitivnih pravnih propisa. Ovakvim postupanjem otvara se prostor za razne malverzacije i zloupotrebe, a svi mi se stavljamo u situaciju pravne nesigurnosti. Da li bismo svi mi bili indolentni da život i zdravlje naše djece zavise od nekog retrogradnog običaja i tradicije koju sud ili bilo ko drugi može prihvati kao opravdanu po sopstvenom nahođenju? Cisto sumnjam.

Nivo mizoginije, stigmatizacije, prenošenja diskriminatorskih praksi koju je nesebično iskazivao tim odbrane u slučaju A. A., M. B. i I. B. trebao bi da bude predmetom osude onih organa koji se staraju o etici advokatske profesije.

2.5. Šta to može da uzrokuje dječiji brak?

Razni su uzroci koji dovode do dječjih brakova. U srži svih uzroka vrlo bitnu ulogu imaju rodna neravnopravnost, patrijarhalni obrasci ponašanja i rodni stereotipi. Svi mi koji radimo na promociji ravnopravnosti polova često se osjećamo kao da se konstantno vrtimo u krug i da udaramo u zid duboko ukorijenjene mizoginije.

Česta argumentacija centara za socijalni rad da oni nisu poduzeli ništa zato što *ona želi da se uda*. Ne ulazeći dublje u razloge zašto bi uopšte jedno dijete “željelo” da se uda. Neke od tih djevojčica pokušavaju da pobegnu od nasilja, alkoholizma, eksploracije i siromaštva sa kojim se suočavaju u svojim roditeljskim domovima. To je njihov krik za pomoć, i to su djevojčice koje društvo, umjesto da čuje, prepušta njihovoj sudsini koja se teško može promijeniti onog trenutka kada djevojčica uđe u tuđu porodicu koja se možda suočava sa istim problemima kao i njena primarna porodica.

Živeći u marginalizovanim, zatvorenim i socijalno ugroženim zajednicama, roditelji, koji su možda i sami postali roditelji kao djeca, nemaju dovoljno roditeljskih kompetencija. Roditelji ne mogu da se nose sa pubertetom svoje djece i u toj nemoći biraju da dijete udaju kako bi "sačuvali obraz". Obraz postaje bitniji od sreće, dobrobiti, kvaliteta života, a nerijetko i zdravlja djevojčice. Ovakav toksično patrijarhalni odnos prema ženskoj djeci u narodu je nekad bio normalan, a označavao se sintagmom "tuđa kost", koja sama po sebi ima neprijatan prizvuk jer podsjeća na neprijatnu realnost kada neko članove svoje porodice doživljava kao tuđince.

Praksa je pokazala da su maloljetnički i dječiji brakovi usko povezani sa vršenjem krivičnog djela trgovine ljudima i nerijetko su "paravan" i za trgovinu ljudima i druge oblike eksploatacije. Veliki broj djevojčica koje stupe u dječije brakove napusti BiH, a mi gubimo trag i ne znamo kakva je njihova budućnost. O njima ne znamo ništa. Uočeni su i određeni obrasci da do svoje dvanaeste-trinaeste godine djevojčice i dječaci bivaju prinuđeni na prosjačenje, a kada im u toj eksploataciji "istekne rok trajanja" oni koji su ih eksploatisali guraju ih dalje u lanac eksploatacije nerijetko u zemljama zapadne Evrope. Kada napuste BiH, dječaci budu eksploatisani za džeparenje i vršenje sitnih krivičnih djela, a djevojčice, koje navodno stupe u dječiji brak radi braka, budu eksploatisane za kućno služenje, prosjačenje, pa čak i seksualnu eksploataciju.

2.6. Djevojčica, majka... žrtva

Jednog februarskog jutra 2020. godine u jednoj velikoj bolnici u BiH Amina¹⁶ je rodila zdravu djevojčicu, porođaj je protekao dobro, i beba i majka su bile dobro. Zvuči idilično dok ne saznamo da je Amina u vrijeme porođaja imala samo trinaest godina. Niko nije prijavio njen slučaj nadležnoj policijskoj službi. Kao što niko iz njene osnovne škole nije prijavio da Amina ne pohađa nastavu. Amina se sa bebom vratila u kuću svoje majke, koja je uz rješenje koje joj izdao nadležni centra za socijalni rad izvršila upis bebe u matične knjige rođenih iz kojeg je bilo evidentno da je Amina maloljetna. U rubriku otac nije upisan niko. Aminina majka je podnijela zahtjev da Amina ostvari pravo na materinski dodatak. Tek po tom zahtjevu početkom marta 2020. godine nadležni centar za socijalni rad je postavio staratelja za poseban slučaj Amini i njenoj bebi. Naknadno se ispostavilo da u tom trenutku Amina već neko vrijeme nije bila u BiH. Nepunih četrdeset dana nakon porođaja Amina je otišla u Njemačku da čuva djecu svoje tetke. Ubrzo po odlasku Amina je nestala i majka nije mogla da stupi u kontakt s njom. Majka je iznijela svoje sumnje da je Amina prodata u Francusku. U nadležnom centru za socijalni rad pojavljuje se muškarac u kasnim dvadesetim koji tvrdi da je on otac djevojčice koju je rodila Amina. On upisuje očinstvo u matičnu knjigu rođenih uz assistenciju centra za socijalni rad bez utvrđivanja očinstva. Upornim zalaganjem nevladine organizacije koja je i prva prijavila slučaj XX je pronađena u Francuskoj. Način njenog povrata u BiH je nejasan jer Amina nije vraćena u skladu s pravilima repatrijacije potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Kako se Amina našla ponovo u domaćinstvu muškarca koji je tvrdio da je otac njenog djeteta, također je nejasno. Nekoliko mjeseci kasnije, sa svojih tek napunjenih četrnaest godina, Amina je s bebom u naručju pobegla iz tog domaćinstva. Nasilje koje je trpjela od "supruga" više nije mogla da podnese. Ponovo je bila trudna. Do trenutka kada joj je ponuđen spas Amina je već platila ozbiljnu cijenu. Njeno djetinjstvo je nepovratno izgubljeno, a ostaje da se pitamo kakva će biti njena i sudbina njene djece.

Aminin slučaj je eksplicitan prikaz u kojoj mjeri neadekvatan odgovor sistema može da ostavi traga na životu djeteta koje je umjesto da bude zaštićeno ostavljeno na vjetrometini života i izloženo patnji ne samo od nadležnih institucija nego i od svoje porodice.

¹⁶ Ime je promijenjeno zbog zaštite identiteta maloljetne osobe.

2.7. Da li su sva djeca jednaka?

Konvencija o pravima djeteta u članu 2 kaže:

Države-potpisnice će poštovati i garantirati prava izložena u ovoj Konvenciji **svakom djetetu u svojoj jurisdikciji, bez diskriminacije bilo koje vrste, bez obzira kojoj rasi, boji, spolu, jeziku, religiji, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom, etničkom ili društvenom porijeklu, bez obzira na imovinsko stanje, onesposobljenosti, rođenje ili drugi status kome dijete, njegovi roditelji ili zakonski staratelji pripadaju.**”

Upravo je i ova konvencija pobrojana u Aneksu I Ustava BiH kao jedan od ključnih instrumenta zaštite ljudskih prava. Kako onda mogu da se dogode slučajevi kao ovi koji su našli svoje mjesto u ovom članku, a nadam se uskoro u naučnoistraživačkom radu kolega pravnika i pravnica? Da li će iko odgovarati za štetu koju su ove djevojčice pretrpjele zato što država i institucije nisu smogle snage i/ili volje da ih zaštite?

Ogroman trud, znanje i novac je u BiH uložen kako bi se kreirali programi obuke za predstavnike/ce institucija. I pored toga, i poslije svih ovih godina još uvijek se osjeća izražen otpor da se određene situacije kao što su prosjačenje i prinudni dječiji brakovi kvalificuju kao trgovina ljudima/djecom, već se, kao što smo vidjeli iz prakse, alibi počiniocima traži u tradiciji, pseudotradiciji i običajnom pravu.

Da li je zaista izgradnja kapaciteta ključno pitanje ili je već došlo vrijeme da se pokrene pitanje odgovornosti onih pojedinaca i institucija koje su propustile da djeluju u okviru svojih nadležnosti i pruže djeci koja su u opasnosti adekvatnu zaštitu.

3. UGOVORENI DJEĆIJI BRAKOVI U CRNOJ GORI – KROZ TEORIJU I PRAKSU

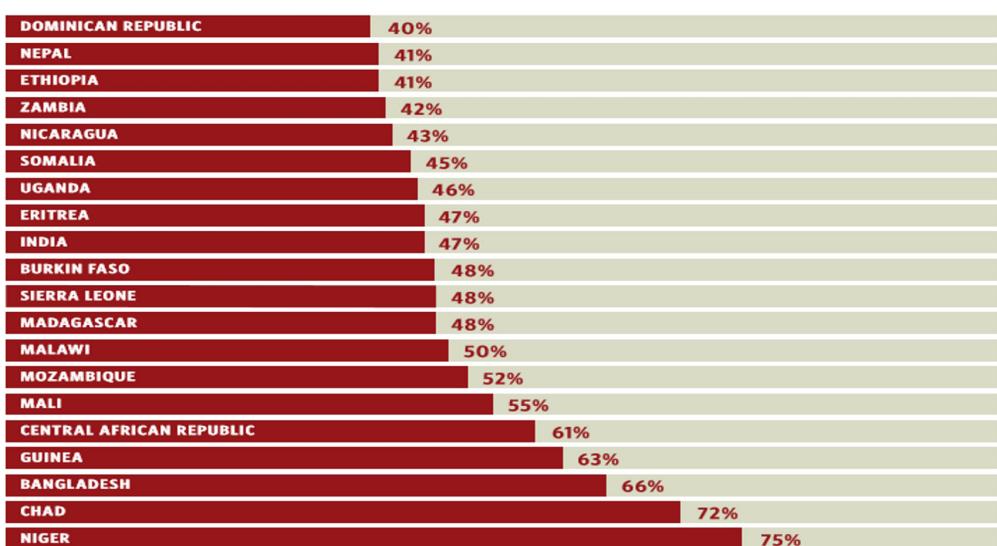
Fana Delija, direktorica Centra za romske inicijative

3.1. Karakteristike i rasprostranjenost dječijih brakova i vanbračnih zajednica na globalnom i nacionalnom nivou

Zajednice u kojima su dječiji brakovi rasprostranjeni obično se pozivaju na tradiciju, običajno pravo i potrebu da se smanji siromaštvo. Obično dječiji i/ili ugovoreni brakovi uključuju isplatu miraza i kupovinu "nevjeste", kršenje ljudskih i dječijih prava, onemogućavanje normalnog razvoja djece, prekid školovanja, isključenost s tržišta rada, siromaštvo i neadekvatne stambene uslove, društvenu izolaciju, nasilje, ugroženo mentalno zdravlje, rane trudnoće i narušeno zdravlje.

Prema izvještaju UNICEF-a iz 2014. godine "Ending child marriage: Progress and prospects" 700 miliona žena u svijetu udalo se prije svog osamnaestog rođendana i više od trećine od tog broja (oko 250 miliona) stupilo je u bračnu/vanbračnu zajednicu prije svoje petnaeste godine. Ako se ovaj trend nastavi, 140 miliona djevojčica biće u braku do 2020. godine, dok su još djeca. Svake godine petnaest miliona djevojčica se uda prije svoje osamnaeste godine. To predstavlja 39.000 djevojčica svakog dana. To je 28 djevojčica svakog minuta. JEDNA SVAKE DVije SEKUNDE.¹⁷

17 Svjetska statistika o dječijim brakovima. Izvor: Girls Not Brides, 2014, "Factsheet on child marriage numbers".

Source: UNFPA database using household surveys (DHS and MICS) completed during the period 2000-2011.

Zemlje sa najmanje 40% žena starosne dobi 20-24 godine koje su u brak ili vanbračnu zajednicu stupile prije osamnaeste godine života, 2000-2011. godine:

Dopunsko istraživanje UNDP-a pokazuje da je pojava ranih brakova među marginalizovanim Romkinjama u Crnoj Gori na drugom mjestu po brojnosti u regionu Zapadnog Balkana, nakon Albanije. Četrdeset posto marginalizovanih Romkinja u dobi od 20 do 49 godina u Srbiji pominje udaju prije osamnaeste godine u poređenju sa 9% neromske žene iz susjedstva, što znači da se u prosjeku jedna od tri Romkinje udala prije navršene osamnaeste godine.¹⁸ Statistički posmatrano, stopa dječijih brakova u Crnoj Gori prema najnovijem istraživanju UNDP-a (2017) iznosi 41%. Tokom posljednje decenije raste globalno prepoznavanje i razumijevanje negativnog i u većini slučajeva nepovratno štetnog uticaja koji dječiji brak ima na djecu s obzirom na to da predstavlja prepreku pristupu mogućnostima i odlukama koje djeci pomažu da tokom života razviju svoj puni potencijal. Dječiji brak predstavlja kršenje prava djeteta navedena u Konvenciji o pravima djeteta (CRC), uključujući i pravo na život, zdravlje i razvoj, zaštitu od nasilja, zlostavljanja i eksploracije, obrazovanje, imajući u vidu negativan uticaj na školovanje djevojčica, kao i punopravno učešće u porodičnom, kulturnom i društvenom životu i druga prava. Ipak, ova praksa i dalje prevladava u mnogim dijelovima svijeta, izlažući milione djece, pretežno djevojčica, rizicima vezanim za socijalnu isključenost, ograničene mogućnosti obrazovanja i mogućnosti za život, maloljetničku trudnoću i rodno zasnovano nasilje.¹⁹

Statistički posmatrano, stopa dječijih brakova u Crnoj Gori u romskoj zajednici prema najnovijem istraživanju UNDP-a (2017) je 41%. Više od polovine Romkinja (56%) i više od jedne trećine Roma starosne dobi od 20 do 49 godina (35%) stupilo je u brak ili zajednicu prije osamnaeste godine. Pored toga, jedna od tri (36,9%) žene starosne dobi od 20 do 24 godine porodila se najmanje jednom prije osamnaeste godine života (u poređenju sa 2,7% žena među opštom populacijom). Ovaj visoki procenat pojave dječijeg braka u populaciji Roma i Egipćana prati visok stepen prihvatanja nasilja u porodici, gdje se 41% žena i 53% muškaraca slaže da je mužu dozvoljeno da fizički napadne svoju suprugu u pet situacija navedenih u MICS-u (u poređenju sa 2,7% i 4,5% među opštom populacijom).²⁰ Istraživanje Centra za romske inicijative iz 2014. godine potvrđuje da u 59,1% slučajeva odluku o sklapanju braka donose roditelji, u 52% one same ne biraju ni partnera, kao ni trenutak kada će ući u brak, 44,2% djevojaka do samog ulaska u brak nije poznavalo svog budućeg muža. Zabrinjavajuća je činjenica da do navršenih osamnaest godina u brak ulazi čak 72,4% ispitanica (period između 12 i 17 godina). Podaci pokazuju da kada je riječ o romskoj i egipćanskoj zajednici dječiji i ugovoreni brakovi nijesu slučajnost već opšti model ponašanja koji nosi

18 http://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/presscenter/articles/2018/te_ak-polo_aj-roma-na-zapadnom-balkanu.html

19 Sprečavanje dječijih brakova u Crnoj Gori – Izazovi, naučene lekcije i teorija promjene

20 MICS MONST-a i UNICEF-a sprovedeno 2013.

potencijalni rizik od dalekosežnih posljedica, posebno za djevojčice i žene. Rezultati su pokazali da 75,8% ispitanica smatra da država i njene institucije treba da učestvuju u borbi protiv ugovorenih brakova.²¹

3.2. Postupanje nadležnih institucija

Problemsko određenje kod dječjeg nedozvoljenog i ugovorenog braka ima nekoliko dimenzija, i to:

- Prvu dimenziju predstavljaju donedavna veoma slaba zakonska rješenja koja nijesu sve do snažnijeg pritiska međunarodne zajednice doprinijela da se tokom 2019/2020. godine procesuiru čak 13 slučajeva koja su klasifikovana kao biće trgovine ljudima. U ranijim slučajevima nije bilo moguće dokazivati ta krivična djela, a, nažalost, odbačena su u više od 85 slučajeva.
- Druga i ništa manje važna dimenzija ovog problema je visok nivo patrijarhata u samoj zajednici i nesenzibilisanost institucija sistema za rad sa žrtvama ovih krivičnih djela, iskazana kroz permanentan stav da se djeca žrtve ovog fenomena tretiraju kao žrtve nasilja u porodici ili djeca bez roditeljskog staranja i da se prema njima pokreću slični reintegrativni pristupi.
- Treći i najvažniji problem je činjenica da u Crnoj Gori kao i u lokalnoj sredini u kojoj kao organizacija djelujemo ne postoji nijedno sklonište koje se bavi smještajem žrtava dječjeg nedozvoljenog i ugovorenog braka koji bi žrtvama omogućio da se reintegrišu uz podršku stručnih radnika i saradnica, koje veoma dobro poznaju sistem funkcionisanja same zajednice, institucija sistema i poseduju najveće iskustvo za rad sa ovim žrtvama bez obzira na to iz koje zajednice žrtve dolazile.

3.3. Analiza podataka o broju prijavljenih, optuženih i osuđenih lica za krivična djela u vezi sa ugovorenim dječijim brakom (nedozvoljen brak) za 2020. godinu u Crnoj Gori

Analizirani podaci Centra za romske inicijative govore o tome da državni organi najčešće samoinicijativno ne preduzimaju određene mjere i radnje na identifikovanju, daljem procesuiranju i podizanju optužnice odnosno optužnog prijedloga za krivična djela sa elementima ugovorenog dječjeg braka (terenske provjere, djelotvorne izviđaje i istrage, operativna saznanja, mjere za otkrivanje krivičnih djela i slično).

U periodu koji je obuhvaćen analizom uočava se da u korespondenciji između državnih organa određeni podaci o događajima nijesu obuhvaćeni izvještajima iako su prijavljeni od strane Centra za romske inicijative. Također, jedan broj pokrenutih postupaka je obustavljen, dok je jedan broj postupaka ustupljen od Višeg državnog tužioca na postupanje Osnovnom državnom tužiocu iz čije nadležnosti su propisane niže krivične sankcije. Uprava policije je u prvom slučaju od prijavljenih samoinicijativno preduzimala službene mjere i radnje za krivična djela iz člana 216. KZCG – Vanbračna zajednica sa maloljetnikom, dok su se u sprečavanju ovih krivičnih djela isključivo oslanjali na prijave Centra za romske inicijative. Ista situacija je i kod svih krivičnih postupaka koje državni organi prikazuju u izvještajima iz člana 444. KZCG – Trgovina ljudima. Ono što se može reći jeste da je u navedenom analiziranom periodu povećano angažovanje Tima za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima, kao i nadležnog sektora Uprave policije, što je rezultiralo podrobnijim istragama i krivičnim prijavama, što za prethodni period nije bilo tako. Država nije do sad izmijenila niti je dopunjavala postojeći KZ kako bi se slučajevi dječjeg ugovorenog braka procesuirali. Nadležni organi su postupke pokrenuli samo u slučajevima gdje su počinioći u procesnom postupku priznali krivična djela, odnosno priznali da su primili novac za sklapanje dječjeg ugovorenog braka. Međutim, ne možemo očekivati da se samo priznanjem za primanje novca dokazuje

21 Publikacija *Ugovoren brak jači od zakona*, CRI, 2014.

da je dječiji ugovoren brak krivično djelo sa obilježjima bića krivičnog djela trgovine ljudima, već s drugim svim njegovim specifičnostima. Stoga smatramo da u članu 444. KZCG treba da se izvrši izmjena i dopuna ovog člana kako bi se procesuirala čak i namjera vršenja ovako ozbiljne krivičnopravne radnje jer je riječ o budućnosti djevojčica, uskraćivanju prava na djetinjstvo i cjelokupnom daljem dječijem razvoju, i to od obrazovanja do načina života, što dovodi djevojčice da primjenjuju iste ili slične postupke kasnije u odnosu na svoje dijete i tako se vjekovima vrtimo u krug.

3.4. Kratka analiza dva prijavljena slučaja

Slučaj 1: N. Š je žrtva krivičnog djela trgovine ljudima koje je identifikovao Centar za romske inicijative u toku kampanje. Žrtva je došla sa područja Kosova sa maloljetnim odojčetom i u toku boravka u Crnoj Gori je bila dva puta žrtva eksploracije zbog ugovorenog braka i trgovine ljudima, kao i treći put kad je nad njom pokušano silovanje, a bila je i žrtva prijetnji i psihičkog nasilja kada je odlučila da prijavi događaje. O događaju se može više pročitati u studiji slučaja "Jednak pristup Romkinjama i Egipćankama u primjeni javnih politika". Ovaj slučaj interesantan je zato što su prilikom prijave Upravi policije CB Nikšić žrtva i borkinja za ljudska prava naišle na svojevrstan institucionalni bojkot za prijavu, dalji smještaj žrtve i procesuiranje događaja, pa je žrtva izvjesno vrijeme vraćena u ruke počinjoca. Publikacija je dostupna na sajtu Centra za romske inicijative www.crink.me.

Slučaj 2: N. N licu ženskog pola, starosne dobi 13 godina, sa područja Republike Srbije ugovoren je dječiji brak za iznos od 5.000 eura za maloljetnog F. K iz Nikšića, uz posredovanje uže i šire porodice i jednog lica koje je registrovano kao počinilac krivičnih djela iz Nikšića a koji je posredovao u prevozu maloljetne N. N žrtve. Događaj je prijavljen Upravi policije CB Nikšić, kao i Timu za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima. U postupku istrage usmeno smo upoznati od Uprave policije da je lice Š. K. za ugovaranje braka podigao potrošački kredit i novac predao žrtvinim roditeljima u Srbiji. Takođe, postojali su i drugi značajni dokazi i priznanja za postojanje krivičnog djela trgovine ljudima, od kojih bismo izdvojili činjenicu da je prvi put prilikom pokušaja zasnivanja ugovorenog braka žrtva vraćena sa granice Srbije, dok su u drugom pokušaju učinioči krivičnog djela, a ne samo jedan, kako je kvalifikovano ovo djelo, uspjeli na nelegalan način.

U izviđajnom postupku Viši državni tužilac u Podgorici donio je odluku da se predmet ustupi Osnovnom državnom tužiocu u Nikšiću na dalje postupanje zbog postojanja osnovane sumnje da je Š. K. izvršio krivično djelo iz člana 216. st. 2 KZCG – Vanbračna zajednica sa maloljetnikom, koje krivično djelo predstavlja skoro kazneno najnižu zakonsku sankciju iz nadležnosti Osnovnog državnog tužioca.

Lični osvrt za slučaj 1. N. Š.

Podsjetiću sve vas da je vrijeme čekanja ispred Policije bilo punih osam sati, što govori o manipulaciji relevantnih institucija prema žrtvi i povjerljivom licu, te je žrtva nažalost tek nakon 24 dana smještena na bezbjedno mjesto. Sama pomisao na to da su nas ostavili, bez imalo razmišljanja, da boravimo više od osam sati u mom privatnom automobilu, a čime sam dodatno ugrozila naše živote, te da se pritom nijesu interesovali da li su do kraja završili svoje poslove koji su započeli izdavanjem pogrešnih rješenja, govori o nesenzibilnosti pojedinaca u relevantnim institucijama prema određenim grupacijama. Postavlja se veliko pitanje zašto su institucije na takav način postupale i da li to govori da su u ovom slučaju pristupili sa predrasudama i stereotipima imajući u vidu da dolazimo iz romske i egipćanske zajednice. U tim trenućima sam se osjetila nemoćnom i da su se svi nadležni organi okrenuli protiv nas, kako su se nadovezivale situacije jedna na drugu od policije preko postupka sanitarno inspektorke do doktorice na Infektivnom odjeljenju. Ipak, to je osjećaj koji sigurno nikada neću zaboraviti, a što je najgore, ni žrtva, koja je bila sa mnom i pratila cjelokupnu situaciju. Mnogo me je rastužila rečenica koju je Nacionalnom timu za nasilje u porodici iznio predsjednik Savjeta za građansku kontrolu rada policije koja glasi: *Meni već zamjeraju kako se u ovoj situaciji u kojoj se nalazi zemlja i gdje se sve institucije bore za spašavanje ljudskih života, mi bavimo ovim slučajem.* Pitala sam se da li to znači da naši životi nijesu ljudski i da li to znači da žrtva i beba

nijesu ljudska bića i jesmo li nas troje bili "životinje" za sve institucije koje su postupale po ovom slučaju, pa su nas ostavili do jutra na ulici, a žrtvu su nakon toga vratili počiniocu.

Ni danas ne mogu da vjerujem da službenici/e nijesu bili svjesni kako su postupali prvenstveno prema žrtvi i njenoj osmomjesečnoj bebi, a nakon toga prema meni kao povjerljivom licu. Nije im bilo sve to dovoljno, pa su pokušali da svoje propuste "prebace" meni tako što su pokušavali da prikažu kako ja i NVO kojoj pripadam, a koja se bavi zaštitom žrtava nasilja, nijesmo bile na visini zadatka te večeri. Prosto sam zaprepašćena čutanjem tima i nedostatkom kolegjalnosti i solidarnosti sa mnom kao članicom tima uz sve poštovanje pojedinih članova, čija je misija da zaštititi žrtvu. U jednom trenutku srušio mi se svijet. Bila sam jako bijesna i u tom trenutku sam pozvala jednu osobu sa kojom saradujem, počela sam da plačem, ne znajući šta mi se dešava i zašto je to tako, zbog čega niko ne želi da nam pomogne. Bez obzira na sve ovo, uvjerena sam bila da će, ako ima pravde, sve ovo izdržati i iz svega izaći kao pobjednica, prvenstveno što mi je bila čista savjest i što te večeri nijesam radila nikakve kriminalne radnje, već humano djelo na koja se ponosim.²²

3.5. Dijelovi isповijesti žrtava dječijeg ugovorenog braka:

TUKAO ME JE KAO KAD SE BIJU DVA MUŠKARCA

Otac mi je ugovorio brak sa četrnaest godina. Otac je, koliko je meni poznato, uzeo za moj brak oko 5.000 do 6.000 eura i kad je došlo do problema u porodici u kojoj sam živjela sa suprugom moja porodica nije imala te pare da im vrati. *Đever je uzeo pištolj od mene i stavio cijev u moja usta, htio je da me ubije. Kada je napokon otišao i sa sobom uzeo pištolj, svekrva mi je rekla da mi je bolje da idem kod svojih i da se više ne vraćam. Ja sam jedva čekala da odem, pa sam htjela da se spremim i da idem, ali me je svekrva posavjetovala da se ne spremam, nego samo da odem dok se đever ne vrati. Kada smo se sreli, odmah me je pitao kada i kome sam se vratila, predlažući da idem odmah, da me on ne bi tukao. Kada sam mu rekla da ne mogu da odem jer sam u drugom stanju, on je počeo da me tuče. Onesvijestila sam se od njegovih udaraca i izgubila sam bebu. Nakon toga odlučila sam da se više neću vratiti tadašnjem mužu iako mi je suprug obećavao da će biti druga beba, da ćemo otići daleko i slično. Nisam željela više da živim u strahu.*

"Izlazak" iz jednog braka, koji je bio prepun nasilja, potom zasnivanje drugog braka, samo dan nakon dolaska u Crnu Goru, bio je praćen strahom. Š. R. je imala samo 16 godina kada je prihvatile da zasnuje drugi brak jer su njeni roditelji morali da vrate novac koji su uzeli za nju:

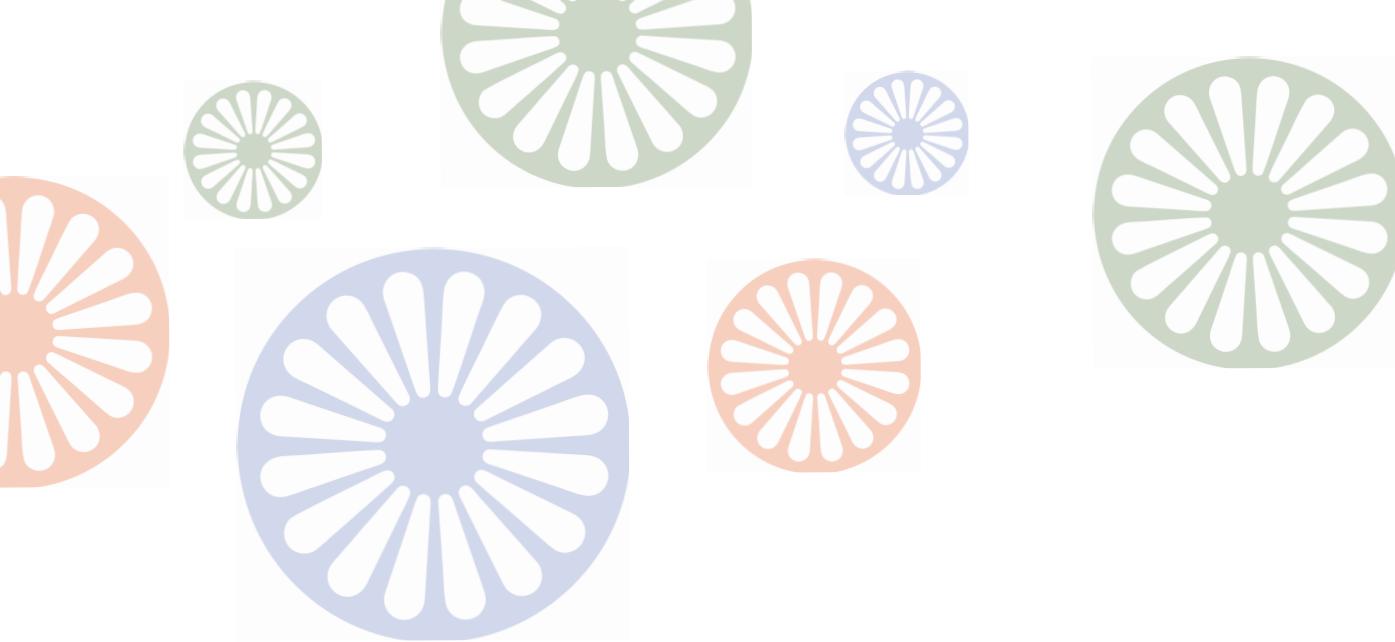
Morala sam da se udam jer smo morali da vratimo pare i zato me majka dovela u Crnu Goru i ona je došla za pare treći-četvrti dan. Drugi muž je dao jedan dio para, a jedan dio su uzeli od udaje moje sestre i tako su vratili tih šest hiljada. Po dolasku u Crnu Goru nijesu mi ništa rekli, nijesam znala da se udajem, nego su mi samo rekli 'ideš u Crnu Goru kod rođaka'.

Nije bio dovoljan novac koji su uzeli kad su joj ugovorili drugi brak, već su njeni roditelji morali da udaju i njenu mlađu sestru, koja je tada imala 13 godina, u suzama ističe Š. R.²³

J. H. su stričevi ugovorili brak sa trinaest i po godina, za novčani iznos od 6.000 eura. Momka za koga je trebalo da se uda nije poznavala, prvi put ga je vidjela na dan svadbe, i nije znala koliko ima godina, ali je pretpostavljala da je bio dosta stariji od nje. "Do braka je došlo kada su se neki ljudi raspitali za mene preko mog strica. Stric me je pitao: 'Hoćeš li da se udaš?' Ja sam rekla da neću, kao i da hoću da završim svoju školu, na šta je on meni rekao: 'Ti moraš da se udaš!' Nijesam više pitala zašto moram da se udam, ali i nijesam znala razlog zbog kojeg moji hoće da me udaju... Boga mi, to će iskreno da kažem, ja nijesam htjela uopšte. Samo sam rekla – ne, ne, ne."

22 Jednak pristup prema Romkinjama i Egipćankama u primjeni javnih politika.

23 Žena sa 10 života."

4. PRISTUP PRAVDI ZA ROMKINJE ŽRTVE NASILJA U PORODICI ILI SEKSUALNOG NASILJA

Piše: Jadranka Miličević,
izvršna direktorica Fondacije CURE, aktivistica za ljudska prava,
mirovnjakinja i pionirka borbe za ženska prava u BiH

**DRUŠTVO KOJE IZNEVJERI DIJETE TREBA DA BUDE SPREMNO NA POSLJEDICE JER JE
IZNEVJERIVŠI DIJETE IZNEVJERILO SVOJU BUDUĆNOST**

4.1. Višestruka diskriminacija Romkinja

4.2. Ženske perspektive – iskustva rada u romskim zajednicama

Predrasude o Romkinjama unutar bh. društva i patrijarhalno okruženje sprečavaju Romkinje da traže pomoć. Stoga je bitno iskustva rada koji se provodi u romskim zajednicama analizirati i posmatrati sa stanovišta bolje i efikasnije primjene zakona. Važno je pokrenuti razgovore u zajednicama o nasilju u porodici i pravima žena, temama o kojima se gotovo uopšte ili nikako ne govori. Često Romkinje aktivistkinje na sastanke u zajednicama pozivaju predstavnike/ce policije i centara za socijalni rad da govore o svojoj ulozi u zaštiti od porodičnog nasilja. Ovaj model pružanja informacija i podizanja svijesti pokazao se kao efikasan početak uspostavljanja povjerenja zajednica u institucije sistema.

Učesnice sastanaka veoma malo znaju o radu nevladinih organizacija koje se bave problemom nasilja nad ženama, vrstama pomoći koje one pružaju, te načinima kako se mogu koristiti podrškom i pomoći organizacija. Mnoge žene prvi put čuju za postojanje sigurnih kuća, centara za pružanje besplatne pravne pomoći i savjetovališta za psihološku pomoć. Sastanci u zajednici podrazumijevaju učešće većeg broja žena, ali i jednog broja muškaraca. Romske aktivistkinje su u dosadašnjem radu uočile da su muškarci, nenaviknuti da se o ovoj temi otvoreno razgovara, u nekim slučajevima smatrali da ovakva vrsta sastanaka nije dobra i da negativno utiče na žene, koje se time podstiču da napuštaju muževe. U raspravama su često pronalazili opravdanja za nasilje nad ženama smatrajući to dijelom njihove tradicije, da je opravданo kada muž kažnjava ženu ako nešto pogriješi. Smatrali su da postoje određena pravila ponašanja žena i njihove obaveze. Naravno, jedan broj žena je podržavao ovakav stav smatrajući da se zna šta su muški a šta ženski poslovi, da se zna ko je glava kuće i koga se mora slušati. Bilo je i drugaćijih primjera, gdje su muškarci osuđivali nasilje nad ženama i iznosili svoja lična iskustva vezana za nasilje u porodici. Direktnim radom u romskim u zajednicama Romkinje aktivistkinje često pružaju jednostavne informacije u individualnim

slučajevima direktno ženama žrtvama porodičnog nasilja o njihovim pravima i mogućnostima (van)insticijonalne zaštite ili podrške, od koga, kako i gdje tražiti pomoć.

Jedno od iznesenih iskustava žene Romkinje opisano je u nastavku.

Ja sam tražila pomoć preko suda, preko opštine, preko Medike, preko centra za socijalni rad u vezi malog kad je ostao kod oca. Mi smo imali probleme, tukao me non stop. Ja sam malog ostavila kod njega jer više nisam mogla trpiti udarce i maltretiranje. Malog sam uz pomoć tih institucija dobila preko suda.

Romkinje se najčešće obraćaju za pomoć zbog nasilja počinjenog od njihovih partnera (najčešće vjenčani ili nevjenčani suprug). Poslije muževa, kao najčešći nasilnici se pojavljuju članovi muževljeve porodice ili u nekoliko slučajeva sinovi. Od onih koje su odlučile da zatraže pomoć, najveći broj se obratio centru za socijalni rad i policiji, zatim nevladinim organizacijama, te manji medicinskim ustanovama.

A moram reći i da je policija sad dobra, hoće pomoći. Prije nisu bili takvi, nekad prije rata nisu ni dolazili. Sad kad ih zovneš dođu i urade šta mogu. Ał' ne smiju ga puno zatvarati, samo jedan dan, takav je zakon. A ti da njih zoveš i sto puta, oni će doći.

Često Romkinje osjećaju stid i strah zbog nasilja koje trpe.

Obraćala sam se centru za socijalni rad. Nisu mi nikad ništa pomogli. Dok nisam došla u udruženje "Budi mi prijatelj", pa su mi oni rekli kome da se obratim, kako i šta. Oni su mi jedino pomogli. Kada je udruženje reagiralo tek tad su mi pomogli u centru.

Romkinje se suočavaju sa predrasudama i nerazumijevanjem.

Obraćala sam se svima, došla sam čak i do načelnika. Znači, svima sam se obraćala. Na koja god sam vrata došla jednostavno su me istjerali. Nema kuda ja nisam išla, čak sam išla i tamo za ljudska prava. Rekli su mi, mi vas ništa ne razumijemo. Pa nisam luda, ako sam nepismena, nisam luda.

Vrlo važan aspekt zaštite žena od porodičnog nasilja jeste ukupan položaj Romkinja, njihovo siromaštvo i društvena isključenost. Romkinje se ne odlučuju da prijave nasilje jer prihodi porodice, a to su često dječiji doplatak ili neka druga vrsta socijalne pomoći, rješenjem centra glase na muža. Zbog neinformisanosti, žene smatraju muža hraniteljem porodice i plaše se da će izgubiti prihode. Zakoni su jednaki za sve, ali brojne Romkinje se suočavaju sa cijelim nizom problema i prepreka u ostvarivanju zakonom garantovanih prava. Veliku prepreku predstavljaju i stereotipi o Romkinjama koje ne žele da rade, da se školuju ili uklope u društvo, a to je otežavajuća okolnost ako odluče da napuste nasilnika. Realnost života Romkinja kaže:

Ja imam završenih šest razreda osnovne škole. Dva sam vanredno završila, tako da sad imam završenih osam razreda. Predala sam na biro, ali nikad me nisu zvali. Kad profesori ostaju bez posla, šta će onda ja dobiti sa osam razreda.

4.3. Pristup pravdi za Romkinje žrtve nasilja u porodici ili seksualnog nasilja

U BiH ne postoji jedinstven sistem prikupljanja i obrade podataka od strane predstavnika/ca institucija o slučajevima nasilja nad ženama. Stoga je teško govoriti o broju žena, posebno Romkinja, koje trpe nasilje u porodici, niti se može sa sigurnošću govoriti o rezultatima primjene usvojenih zakona i politika u ovoj oblasti. Naročito je teško pouzdano utvrditi broj žena koje trpe nasilje u odnosu na broj žena koje prijave

nasilje, a zatim i odnos broja prijavljenih slučajeva u odnosu na broj predmeta i načina na koji su takvi predmeti završeni na sudovima u BiH.

Organizacije koje imaju sigurne kuće prikupljaju podatke putem evidentiranja broja žena korisnica sigurne kuće, korisnica besplatne pravne i psihološke pomoći, SOS telefona i sigurnih kuća za žene i djecu žrtve nasilja u BiH.

Nepostojanje jedinstvenog sistema prikupljanja podataka odražava se i na nedostatak informacija o broju Romkinja koje su izložene nasilju u porodici jer predstavnici/e domova zdravlja, centara za socijalni rad, kao i policija nemaju sistem evidentiranja, a često je opravdanje da se ne evidentiraju posebno Romi/Romkinje jer to znači kršenje ljudskih prava (jer smo svi pred zakonom jednaki/e).

Evidentno je da još uvijek veliki broj Romkinja ne vjeruje da im centar za socijalni rad može pružiti pomoć u slučaju nasilja koje preživljavaju i više se centru obraćaju za druge vrste pomoći, kao što je dječiji doplatak, socijalna pomoć i sl. Romkinje koje su se obratile za pomoć prvenstveno se žale na pristup koji uposlenici/e imaju prema njima, a zatim u nekoliko slučajeva i na zloupotrebu položaja. Jedna žena je izjavila:

Prošle godine kad sam tražila razvod, on nije htio. Nije htio da prisustvuje sastancima u centru, to je neki proces pomirenja. Poslije je on uz dogovor sa predstavnicom centra dobio starateljstvo nad djecom. Međutim, djeca su sama, on nije u BiH. Djeca su sama u stanu. Kada je donesena odluka da je on staratelj, ja sam rekla da mi nije bitno ko je staratelj djeci, ali da hoću da imam kontakt sa djecom i da ih viđam svaki dan. On je to potpisao. Međutim, predstavnica centra je od mene zahtjevala da ja živim sa djecom dok je on izvan države, pa kad dođe da se ja vratim čovjeku s kojim sad živim i sve tako. Postavljala mi je nekih milion uslova, ja to nisam prihvatile, ne može mi ona odrediti kako će živjeti.

Krajnje je zabrinjavajuće da centar za socijalni rad prilikom davanja preporuke za povjeravanje djeteta nije imao na umu cijelokupnu situaciju u porodici, te nije uzeo u obzir postojanje nasilja u porodici i činjenicu da se starateljstvo ne može dodijeliti odsutnom roditelju koji nema namjeru preuzeti starateljstvo. Ovim ne samo da je žena žrtva nasilja "kažnjena" za svoj izbor da živi izvan nasilne zajednice nego su kolateralne žrtve nebrige postala i djeca. Odluke žena žrtava porodičnog nasilja da žive bez nasilja i da traže svoja zakonom ustanovljena prava preispituju se od strane institucija te im se predlažu rješenja koja nisu u skladu sa njihovim odlukama i stavovima. Romkinje svjedoče i o verbalnim napadima koje su doživljavale prilikom traženja svojih prava:

Nisam imala nikakvu pomoć. Čak su me napali u centru za socijalni rad. Rekli su mi zašto će kod mene dijete, koga će dijete zvati tata, zašto hoću dijete prebaciti sa njegovog prezimena na svoje, ma svašta nešto. I sad kad odem u centar da se obratim za starijeg sina, kažu mi da on ima živog oca i da ganjam njega. A on ne plaća alimentaciju i nikad mi nije ništa dao.

Žene često govore o problemima kada su se obraćali drugim institucijama kao što su općine gdje su se obraćale za pomoć u socijalnom stanovanju/smještaju:

Kad sam imala problem sa mužem, prvo sam se obratila centru za socijalni rad, pa su me oni poslali u policiju. Policija mora da zabilježi. Tako da sam se onda njima obratila i oni su me smjestili u sigurnu kuću. Da nije bilo policije, on bi mene ubio. Sa policijom i centrom za socijalni rad nikad nisam imala loše iskustvo. U centar idem kad god mi treba pomoć. Primam dječji doplatak, dali su mi pomoći i kad je dijete trebalo u bolnicu. Odem i kad daju jednokratnu za samohrane majke. Mene svi tamo znaju. Imala sam u opštini loše iskustvo. Vrijedali su me na nacionalnoj osnovi.

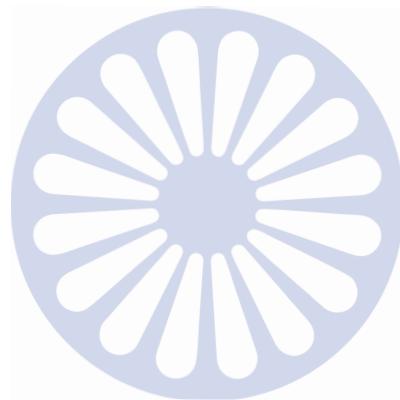
Kao problem Romkinje ističu nezadržavanje nasilnika u pritvoru nakon prijave porodičnog nasilja. Mnogim žrtvama puno znači kada se nasilnik izdvoji iz porodice i kada su u mogućnosti poslije proživljenog

nasilja provesti mirnu noć. Iskustva žena govore da su nasilnici u velikom broju slučajeva agresivniji poslije intervencije policije. "Dolazili su, vodili ga par puta. Prenoći i puste ga. Onda on kad dođe još je više agresivan."

Ukazuju i na različitost u postupanju policajaca čak i u okviru iste policijske stanice:

Obraćala sam se za pomoć policiji kad dođe do toga da moram da ih zovem. Nekad su dolazili, nekad nisu. Jednom kad je prijetio da će nas sve pobiti zvala sam policiju i nisu htjeli doći. Ja sam onda pokupila djecu i otišla do MUP-a. Onda su mi rekli da se vratim kući i da neće praviti probleme, tako im je obećao. Kad sam se vratila, opet je bilo problema... On je prolazio i bez kazni i nigdje nije ni zabilježeno da su ga privodili. Nisu pravili ni prijavu, ništa. Jedino je zabilježeno zadnji put kad su došli. Tad nas je napao nožem i kćerku je zaparao po ruci. Tad je došao policajac koji je to i predao na sud, i to je jedini put da je zabilježeno. Taj policajac je njega odveo i ponovo se vratio i rekao nam da možemo slobodno spavati da njega neće pustiti do ujutru. Poslije je otišao na sud i dobio 950 KM kazne.

**BIO
GRA
FIE**

BIOGRAFIJE

Maida Ćehajić-Čampara je članica tima Atlantske inicijative od marta 2012. g. Zaposlena je na poziciji Projektne koordinatorice na projektu „Rod i pravosuđe u Bosni i Hercegovini“. Ranije radno iskustvo stekla je u Agenciji za ravnopravnost spolova BiH. Učestvovala je na međunarodnim i domaćim konferencijama, te je autorica i koautorica više istraživanja na temu rodne ravnopravnosti. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, Odsjek Historija.

Bojana Jovanović je po zvanju diplomirana pravnica, a po opredjeljenju feministkinja i borkinja za ženska ljudska prava. U proteklih dvadeset godina aktivna u nevladinom sektoru i međunarodnim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava. Konsultantkinja je Vijeća Evrope u oblasti trgovine ljudima i trgovine djecom. Od 2018. godine radi na poziciji programske direktorice Centra za integrativnu inkluziju Roma i Romkinja Otaharin iz Bijeljine.

Fana Delija je završila Filozofski fakultet u Nikšiću. U toku svog profesionalnog rada, kao izvršna koordinatorka Centra za romske inicijative, od njegovog osnivanja 2004. godine, uključena je u obuke i treninge za zaštitu ljudskih prava, rodnu ravnopravnost i smanjenje diskriminacije. Fana je uključena u proces kreiranja zvaničnih strateških državnih dokumenata koji se bave poboljšanjem položaja Roma/kinja i Egipćana/ki, socijalne inkluzije i postupanja i procesuiranja slučajeva dječijih ugovorenih brakova. Članica je tima za borbu protiv porodičnog nasilja nad ženama i dobitnica šest prestižnih nacionalnih i međunarodnih nagrada i priznanja za postignute doprinose integraciji romske i egipćanske zajednice.

Jadranka Miličević, je istaknuta feministkinja i beskompromisna borkinja za prava žena. Pravnica po vokaciji, Jadranka je suosnivačica feminističke aktivističke fondacije “CURE”. Članica je međunarodne mreže “Žene u crnom” i jedna je od osnivačica festivala “PitchWise” koji se bavi promocijom ženskog stvaralaštva. Dobitnica je svjetske nagrade “Heroines of the World Award”.

